

כאיל תערוג

פנינים על פרשיות השבוע וענינא דיומא

מרבן של ישראל מרן הגראי"ל שטיינמן שליט"א

מספריו הק' ומכתבי תלמידים

גליון 49 זכרים תשע"ד

מתורת הפרשה

ויאמר ה' אלי אל תירא אותו את עוג כי בידך נתתי אותו. (דברים ג, ב)

מפרש רש"י מדוע הוצרך לומר זאת אצל עוג ולא אצל סיחון, כיון שמתירא היה משה שלא תעמוד לו זכות ששימש לאברהם שאמר לאברהם שנשבה לוט שנאמר ויבא הפליט והוא עוג. שמעתי הרגש נפלא על הרש"י הזה מהגאון רבי אהרן לייב שטיינמן שליט"א בשיחה בכולל פוניבז', שכאורה איזה שכר היה מגיע לו בשביל זה, הרי רש"י (לך לך יד, יג) פירש שאמר זאת לאברהם כדי שיבוא אברהם למלחמה וייהרג והוא ישא את אשתו, ואין כאן כונה לטובה אלא רק לרעה, ואמר ע"ז הגאון שליט"א, שלגבי הנהגת השי"ת בקבלת שכר יש דינים אחרים, שאמנם היה מקום לפחד ממנו, דסו"ס עשה מעשה טוב, אף שהכונה היתה רעה, אבל בשמים יש חשבון מיוחד של שכר עבור עצם המעשה, ובמעשה עצמו הרי היה מעשה טוב של הצלת לוט. משפטי ה' אמת צדקו יחדיו. יש ללמוד כאן ק"ו בן בנו של ק"ו על מעשה טוב שנובע מכוונה טובה, כמה וכמה שכר צפוי לקבל עבור כל מעשה ומעשה טוב שעושים (דברי יהושע פרי דברים להגרי"י שקלאר שליט"א, וע"ע אילת השחר חוקת כא, לד).

ולא אבה סיחון מלך חשבון העבירו בו כי הקשה ה' אלקיך את רוחו ואמץ את לבבו למען תתו בידך כיום הזה. (דברים ב, ל)

כ' הרמב"ם פ"ו מתשובה ה"ג, 'וכן סיחון לפי עוונת שהיו לו נתחייב למנוע התשובה שנאמר (דברים ב ל) כי הקשה ה' אלקיך את רוחו ואמץ את לבבו'. הנה לא נתפרש בדברי חז"ל מה היו חטאותיו של סיחון שבגללם נענש בעונש נורא זה של הכבדת הלב. ושאלנו הערה זו למרן הגרי"ח קנייבסקי שליט"א, ואמר שאיננו יודע מקור בחז"ל לחטאו הגדול של סיחון אשר בגללו ננעלו בפניו דלתי התשובה, רק שמכיון שהקשה ה' את לבו למנוע שמסתמא היו בידו חטאים שבגללם נענש כן. וכדאיתא במדרש הגדול פרשת דברים וז"ל, כי הקשה ה' אלקיך את רוחו מלמד שמנע הקב"ה את התשובה ממנו ולא הניח לו רשות להשלים את ישראל כדי שיפול בידם, כענין שנאמר (יהושע יא כ) כי מאת ה' היתה לחזק את לבם לקראת המלחמה את ישראל למען החרימם. ולפי שהתעיבו מתחילה מדעתם וברצונם, היה ענשם לבטל רצונם ודעתם כדי שלא ישלימו, עכ"ל. אך גם אחר דברי חז"ל אלה לא התבאר מה היו החטאים המסויימים שבגינם נגזר עליו שלילת התשובה. ונכנסנו לשאול את מרן הגראי"ל שטיינמן שליט"א שאלה זו. וענה לנו, שעם ישראל שלחו אל סיחון מלאכים שני פעמים, ובפעם הראשונה בקשו לעבור והוא סירב מעצמו, ובפעם השנייה הקשה ה' את רוחו, והסירוב הראשון הוא החטא הגדול שנתחייב בגללו למנוע ממנו את התשובה. ושאלנו למרן שליט"א הרי בפסוק לא משמע כן, אלא שהיתה רק שלחות אחת ועליה נאמר ולא אבה סיחון מלך חשבון העבירו בו כי הקשה ה' אלקיך את רוחו ואמץ את לבבו למען תתו בידך כיום הזה. וענה לנו, כך אני מסביר לעצמי את מה שקרה שם. ולא הוסיף לפרש יותר.

וחזרנו ושאלנו לפני מרן הגרי"ח קנייבסקי שליט"א שאלה זו, וענה לנו כדברי מרן הגראי"ל שליט"א. ושאלנו אותו מלשון הכתוב וכנ"ל, וביקש שנביא חומש והבאנו, ופתח בפרשת חוקת פרק כ"א ובפרשת דברים פרק ב, ואמר לנו: אמת שאין מפורש כן בכתוב, מכל מקום נראה לי מרהיטת הכתובים שכך היה. עכ"ד. ונתפלל להשי"ת שיזכה אותנו למצוא מקור נאמן בחז"ל לדבריהם של שני גדולי הדור שליט"א שכיוונו לדבר אחד. והמצאנו לידי ידיד נפשי הרה"ג י"י שליט"א, שכדבריהם של גדולי הדור שליט"א לכאורה מפורש כן בבית אלוקים למבי"ט, שער התשובה פרק ט"ז, וז"ל: וכן בסיחון, דכתיב כי הקשה ה' אלהיך את רוחו ואמץ את לבבו וגו', נראה כי לא הקשה האל יתברך לבו שלא יעבירם בארצו, כי הוא מעצמו להיותו מגין על מלכי כנען לא רצה להעביר ישראל כדי שלא ילכו על מלכי כנען, וכמ"ש ולא אבה סיחון מלך חשבון העבירו בו, וכתוב בפי' חקת ולא נתן סיחון את ישראל עבור בגבולו וגו', אלא שמפני רוע לבו שלא רצה להעבירם כדי שלא יירשו את ארץ כנען, הקשה עוד האל ית' את רוחו ואמץ את לבבו שיצא אליהם להלחם בהם, כמ"ש שם ויאסף סיחון את כל עמו וגו', וז"ש כאן למען תתו בידך כיום הזה, כלומר חיזוק הלב היה לשיצא להלחם למען תתו בידך, והיה זה עונשו על שלא העבירם דרך ארצו בלי שיזיקו לו כלל, כמ"ש בדרך המלך נלך לא נסור ימין ושמאל וגו', עכ"ל. לכאורה הן הן הדברים שאמרו לנו גדולי ישראל שליט"א, ועיין בזה.

וזימן הקב"ה לידניו מציאה נפלאה, והיא גמרא ראש השנה (ג א), וז"ל: הוא סיחון הוא ערד הוא כנען, סיחון שדומה לסייח במדבר, כנען על שם מלכותו, ומה שמו ערד שמו. איכא דאמרי, ערד שדומה לערוד במדבר, כנען על שם מלכותו, ומה שמו סיחון שמו, ע"כ. ולמדנו מדברי הגמרא שסיחון זה כבר חטא בחטא גדול של עשיית מלחמה בישראל ללא שום סיבה וטעם, וכמפורש בתורה במדבר כא, א וישמע כנעני מלך ערד ישב הנגב כי בא ישראל דרך האתרים וילחם בישראל וישב ממנו שבי, ומלחמה זו היא כדוגמת מלחמת עמלק שבא להילחם בישראל ללא סיבה, ושעל כן נצטוונו למחות את שמו מן העולם, וחטאו זה של סיחון הוא מעין החטא של פרעה שכתב הרמב"ם לפיכך כתוב בתורה ואני אחזק את לבו לפי שחטא מעצמו תחילה והרע לישראל הגרים בארצו וכו' ע"כ, ועל כן גם סיחון היה ראוי שיקשה הקב"ה את לבו וימנענו מן התשובה. וכשהצענו הדברים לפני מרן הגרי"ח קנייבסקי שליט"א אמר לנו: גם זה יכול להיות. אך כשהצענו את ההסבר הזה בפני מרן הגראי"ל שטיינמן שליט"א לא הסכים לקבל את הדברים, אך לא ביאר לנו מדוע לא נוח לו הסבר זה. וה' יאיר עינינו. (הרה"ג ר' הלל קופרמן שליט"א בס' שובי נפשי הלכות תשובה עמ' קע"ח)

ציון במשפט תפדה ושיבה בצדקה (הפטרה)

מטין משמיה דהגרי"ח הלוי זצ"ל שביאר הפסוק, דמי שנותן צדקה לעני, אף שעצם הנתינה היא צדקה ואינה מחויבת, מ"מ אחר שכבר נתן לו הצדקה הוי שלו לגמרי מן הדין, והגוזל ממנו הוי גזילה גמורה ולא רק מניעת צדקה. וה"נ שיבת ציון, אף שעצם השיבה היא צדקה שהקב"ה עושה עמנו, מ"מ אחר ששיבו הוי מן הדין. וזהו ציון במשפט תפדה, שנעשה כבר מן הדין. ולפי"ז הא דמסיים הפסוק ושיבה בצדקה היינו דרך פירוש לרישא דקרא (אילת השחר שבת קל"ט, א)

ענינא דיומא – תשעת הימים ות"ב

ניתוח בבין המצרים

עדיף לא לעשות ניתוח בבין המצרים, ואם קבעו תור לניתוח ואם ידחה אותו ידחה הניתוח לזמן מרובה, אין לבטלו. (כ"מ עמ' ס"ט)

תפילין חדשות

מותר להטיל ציצית בבגד, כיון דשמחת מצוה היא. וה"ה דשרי לקבל תפילין חדשות בתשעת הימים, ואפילו אם יש לו כבר תפילין ישנות, אלא שהזמן תפילין יותר מהודרות ויש לו שמחה בקבלתם, ג"כ מותר לקבלם בתשעת הימים, דמ"מ שמחת מצוה היא ושרי. כן שמעתי מהגרא"ל שטיינמן שליט"א (שלמי תודה בין המצרים עמ' כ"ז)

מגבות מכבסות

כ' השו"ע סי' תקנ"א ס"ג ואפילו מטפחות הידים והשולחן אסור. ובב"ח כתב דלכבוד שבת שרי להשתמש בבתי ידים מכובסים, ובמגבות של כלים מותר להשתמש מכובסים כיון דאינם עשויים לשימוש גוף האדם. ושימוש במגבות מכובסים כשרוחץ לכבוד שבת המנהג להקל. והגרא"ל שטיינמן שליט"א אמר דראוי להכין מקודם ראש חודש ע"י שימוש בה קצת, ואם שכח ולא הכין יכול להשתמש בהם כשהם מכובסים, משום דמשתמש בהם לכבוד שבת. ולכאורה מאי שנא ממשי"כ הב"ח להתיר להשתמש בבתי ידים מכובסים בשבת. ואולי דוקא בבתי ידים שמשמש בהם בשבת עצמו התירו, אבל במגבות שמשמש בהם בחול לכבוד שבת זה לא התירו. (שם עמ' כ"ט).

לימוד דף היומי

מעשה שבלמוד דף היומי למדו בתשעה באב הגמ' בשבת דף ל"ג שכתוב שם שבעון כך נעשה כך וכו'. ויש להסתפק האם מותר ללמוד זה בת"ב כיון דזהו לימוד המותר בת"ב. והגרא"ל שטיינמן שליט"א אמר דאסור ללמוד, דכיון שלומד כן לשם לימוד דף היומי שזהו בסדר הקביעות שבכל יום נראה דלומדו לשם לימוד (שם עמ' מ').

הבדלה במוצאי ת"ב

כתב השו"ע בסי' רצ"ט סעי' ח' דהמבדיל על יין ואח"כ סועד על שולחנו אינו מברך ברכה אחרונה על היין, דברכת המזון פוטרתו, ומכל מקום כל זה הוא רק כשדעתו לשתות יין בתוך הסעודה. ונראה דבמוצאי ט' באב, אף אם קובע סעודתו מיד לאחר הבדלה אינו נפטר בברכת המזון, כיון דאסור לשתות יין בליל עשירי משום אבילות יום, כדאיתא ברמ"א סי' תקנ"ח, וא"כ צריך לברך ברכה אחרונה קודם הסעודה. ונראה דלצאת מהספק עדיף שישתה בהבדלה רוב רביעית ולא רביעית. אמנם הגרא"ל שטיינמן שליט"א טען שעדיף לשתות רביעית שלמה ויכוין בהדיא שלא לפטור בברכת בפה"ג את המשקין שבתוך הסעודה, ואין בזה משום גורם ברכה שאינה צריכה, דמבואר בפוסקים דבמקום דאיכא ספיקות אינו נחשב לגורם ברכה שאינה צריכה (שם עמ' נ"ו)

ת"ב שחל ביום א'

ממרן הגר"י קנייבסקי זצ"ל שמעתי שקטן שאוכל בת"ב שחל ביום א' אינו מבדיל, וכן המנהג. והגרא"ל שטיינמן שליט"א אמר שכן יבדיל קודם אכילתו. (שם)

ברית בת"ב

השו"ע בסי' תקנ"ט ס"ז כתב, אם יש תינוק למול מלין אותו אחר שגומרים הקניות, ויש שממתינים למולו אחר חצות וכו' ואם היולדת מצויה במקום המילה יברך על הכוס, ותשתה ממנו היולדת והוא תשמע הברכה, ולא תפסיק בדברים בין שמיעת הברכה לשתית הכוס. והנה בסי' ר"ט ס"ה כתב השו"ע, אם אחד בירך הגומל לעצמו ונתכוין להוציא את חברו ושמע חברו וכיון לצאת יצא אפילו בלא עניית אמן, וכתב הרמ"א הטעם, כיון שהמברך ג"כ חייב יצא האחר בלא עניית אמן, ע"כ. וכתב שם הרע"א דמשמע אם המברך אינו חייב בברכה, אף שמברך כדי להוציא את חברו לא יצא בלא עניית אמן, וא"כ בכל ברכות המצות דקיי"ל אם יצא מוציא מ"מ כיון דאין המברך מחויב עתה בברכה זו לא יצא בה בלא עניית אמן. אמנם הפרי מגדים בסי' ר"ג במשב"ז סק"ג נחלק על דעת הרע"א, וכתב לחלק דבברכת הגומל המברך אינו מחויב כלל, ובזה ל"מ ללא עניית אמן, אבל בשאר הברכות כקידוש והבדלה מחויב מיקרי מדין ערבות, ומה"ט אף על פי שיצא מוציא, וכן בשאר ברכת המצות, בזה עניית אמן אינה לעיכובא. וכן בשו"ת אבני נזר סי' מ' מסיק דלא כהרע"א דאין עניית האמן מעכבת, ועיין בזה בקהילות יעקב ברכות סי' כ"ו מה שפלפל בכל זה. ולפי זה בברית בתשעה באב שהיולדת שותה מהכוס, תליא בפלוגתא הרע"א והפרי מגדים אם מחויבת לענות אמן אחר ברכת בורא פרי הגפן, דלשיטת הרע"א מחויבת לענות אמן ואם לא תענה לא יצאה ידי חובה, אמנם לדעת הפרמ"ג עניית האמן אינה לעיכובא. ויש להעיר לשיטת הרע"א, דהנה על ברכת כורת הברית שאומרים לאחר ברכת בפה"ג קודם שתית היין אין ליולדת לענות אמן, כיון דעניית האמן יהיה הפסק בין הברכה לשתיה, ונמצא לפי זה דעל ברכת בפה"ג מחויבת לענות אמן ואילו על ברכת כורת הברית אסור לה לענות אמן, וצ"ע דלא הוזכר בפוסקים דבר זה. והגאון רבי א"ל שטיינמן שליט"א טען, ד"ל דכמו דאם שותה המברך עצמו אין ברכת הברית הפסק בין ברכת בפה"ג לשתיה, הכי נמי כלפי השומע י"ל דעניית האמן על ברכת כורת הברית אינה הפסק. אמנם זה צ"ב, דבשלמא כלפי המברך לא הוה הפסק דכן הוא סדר הברכות, משא"כ כלפי הציבור דעניית האמן אינה כחלק מסדר הברכות אמאי לא תחשב עניית האמן הפסק בין ברכת בפה"ג לשתיה. וצ"ע. (שם)

תהלים בת"ב

לענין תשעה באב הביא המשנ"ב סי' תקנ"ד סק"ז דעות האם אפשר לומר תהלים. ומטין דהחזו"א אמר שאשה יכולה לומר תהלים בט"ב. ואפשר דאשה שאומרת תהלים אינו תורה שאסור בת"ב, דיסוד האיסור הוא משום שד"ת משמחים לב, וזה רק במי שמצווה. (אילה"ש שבת קיט, ב) ומרן הגר"ח"ק שליט"א אמר לרבנו שליט"א [בעת שבא לנחמו אצלו על פטירת הרבנית ע"ה] שהחזון איש התיר לאחותו לומר תהלים בתשעה באב. והוסיף הגר"ח"ק בעת ניהומו, שיתכן שדוקא לאשה התיר מרן ז"ל כיון שאין על אמירת תהלים שלה שם של דברי תורה כיון שאינה מצווה ללמוד, אבל איש שמחוייב בת"ת אפשר שאסור בזה. ונענה רבנו ואמר דמ"מ גם איש יכול לומר התהלים עכ"פ בתורת תחנונים ולא בתורת ת"ת, ואם התיר מרן ז"ל לאשה א"כ יש להתיר גם לאיש בתורת תחנונים. (אעל"ב)

ללמוד בעיין

הביא רבנו בשם החזון איש, שהא שהתירו ללמוד בתשעה באב בדברים המותרים מותר גם בעיין כדרכו כל השנה. וביאר רבנו שדעת מרן ז"ל הי' שללמוד בלא עיין לא נחשב כלל כלימוד, ואם התירו ללמוד ע"כ התירו גם הלימוד בעיין. ועי' מ"ב סי' תקנ"ד סק"ד. (שם)

בגדי שבת

כ' הרמ"א סי' תקנ"א ס"א דבשבת חזון נשאים בבגדי חול. ולכא"ה הא בגמ' בשבת ק"ג, א איתא וכבדתו שלא יהא מלבושך של שבת כמלבושך של חול, ולכא"ה הוא דברי קבלה ומי שאינו מחליף בגדו עובר על דברי קבלה, וא"כ כיצד אפשר בשבת חזון לא החליף. ואפשר דבבגד אחד שמחליף לשבת כבר מקיים הדין, ומיהו הרמ"א כתב שרק הכתונת מחליפין ובזה הרי אין מתכבד ואינו בכלל וכבדתו. (אילת השחר שבת שם)

בני תמרורים

סיפרו בני רבנו שליט"א, כי בשנים עברו עבודת התפילה של אביהם הייתה אחרת לגמרי, באריכות ובהתרגשות. לדוגמה, בתשעה באב - הוא היה בוכה בדמעות שלישי, מיצר ודואג ואבל שעות רבות בבית הכנסת המרכזי בכפר סבא, ואח"כ בכולל חזון איש. שמתחילת אמירת הקינות ועד סוף זלגו עיניו דמעות. וכל מי שראה אותו בוכה ומקונן כל כך, היה נסחף בבכיו הנורא. אולם, בשנים האחרונות עת רבו מאוד הציבור שמביטים בו, שינה מהנהגות אלו, וכמו שחלל מהתעניות והחומרות המופלגות שנהג בהן.

עד שלא נתקיימה נבואתו

איתא בגמ' שלהי מכות, 'שוב פעם אחת היו עולין לירושלים, כיון שהגיעו להר הצופים קרעו בגדיהם, כיון שהגיעו להר הבית ראו שועל שיצא מבית קדשי הקדשים, התחילו הן בוכין, ור"ע מצחק, אמרו לו מפני מה אתה מצחק, אמר להם מפני מה אתם בוכים, אמרו לו מקום שכתוב בו (במדבר א') והור הקרב יומת ועכשיו שועלים הלכו בו ולא נבכה, אמר להן לכך אני מצחק, דכתיב (ישעיהו ח') ואעידה לי עדים נאמנים את אוריה הכהן ואת זכריה בן יברכיהו, וכי מה ענין אוריה אצל זכריה, אוריה במקדש ראשון וזכריה במקדש שני, אלא תלה הכתוב נבואתו של זכריה בנבואתו של אוריה, באוריה כתיב (מלכה ג') לכן בגללכם ציון שדה תחרש וגו', בזכריה כתיב (זכריה ח') עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלים, עד שלא נתקיימה נבואתו של אוריה הייתי מתיירא שלא תתקיים נבואתו של זכריה, עכשיו שנתקיימה נבואתו של אוריה בידוע שנבואתו של זכריה מתקיימת, בלשון הזה אמרו לו, עקיבא ניחמתנו עקיבא ניחמתנו.

לכאורה איך לא הי' בטוח שנבואתו של זכרי' תתקיים, הא צריך להאמין לדברי נביא אמת, אולם פשוט כמבואר ברמב"ם דנבואה לרעה הקב"ה חוזר משא"כ נבואה לטובה, וכאן דהנבואה לטובה של זכרי' תלוי' בהנבואה לרעה של אוריה, וזה הא יכול להשתנות, לכן הי' מסופק אולי לא תתקיים גם הנבואה לטובה. אמנם לכאורה צריך טעם, דא"כ מה איכפת לו, הא כיון שלא יחרב המקדש דלא תתקיים נבואת אוריה כמבואר ברבינו גרשום, הא שוב יהי' טוב, דהא ישאר המקדש, וכי מה עדיף שיחרב ויבנה מחדש מאם לא יחרב.

אלא דהביאור הוא, דהא מבואר בנפש החיים דכ"ז שישאל היו במדרגה גבוהה הי' רוח"ק ואורים ותומים ושכינה, וכל מה שהיו יותר במדרגה נמוכה ירדה הקדושה, עד שהגיע למצב שהי' שייך כבר שיחרב. אמנם גם אז מ"מ לא הי' גרע מסתם בית, שכ"ז שלא נגזר ליחרב יכול לעמוד, וכ"ז שלא יחרב היו יכולים להקריב עליו קרבות ולקיים בו המצות, אבל ודאי אין זה תכלית הראוי, כי רצון יראיו שיהיה המקדש בכל מדרגתו העילאית, עם השראת שכינה בדרגה הגבוהה. ולזה אף דלא יחרב כי לא תתקיים נבואת אוריה, הרי ישאר מקדש בלי מדרגה הנכונה, וכנראה שביהמ"ק שנפגם בקדושה אז, כמו שכתבו שמקדש שמעורב בו יד נכרים כגון מה ששלמה בנה שעזרו בזה העכו"ם חירם מלך צור לכן הי' שליטה ליחרב משא"כ משכן של משה, כמבואר בספורנו בתחילת פ' פקודי, הי' אחרי שנבנה כ"ז שלא הי' בישראל חטא הי' בדרגתו ובשלימותו, אבל אחרי שחטאו נפגם כבר ואז כבר יש שליטה לזרים, והי' יש בו פגם להקדושה וצריך מקדש חדש. ולזה הי' שמח על שכעת יבנה מקדש חדש שבו לא יהי' שוב תערובת של פגם.

ובספרים כתבו שכל אדם הוא בבחינת עולם קטן ויש בו ג"כ כבכל מקדש, והאדם שמטמא עצמו בחטא מקלקל מאד מאד דרגתו, והתשובה קשה מאד לבוא אל המצב הטוב. וכל זמן שאדם חי יש לו אפשרות להבנות להיות על המדרגה היותר עילאית, ומוטל על כל א' להתחזק כדי לעלות בתורה ויראה, בתפלה ובמעשה המצות, ובמדות טובות בין אדם למקום, ובבין אדם לחבירו, וכל א' שישתדל יזכה לסייעתא דשמיא גדולה מאד. (אילת השחר שלהי מכות)

התיקון והצלה

רבנו שליט"א בתוך שיחה בהיכל ישיבת אור אלחנן הביא גמ' בקידושין לא ע"ב שאבימי ביקשו אביו ר' אבהו מים אדאייתי ליה נמנס גחין קאי עליה עד דאיתער איתנייעא מילתא ודרש אבימי מזמור לאסף פירש"י דהיינו דרשה דמזמור לאסף קינה לאסף מיבעי ליה עיי"ש.

ובתוס' הביאו מדרש שאסף אמר השירה אחר שטבעו בארץ שעריה, ומשל לשפחה שנפל כדה של חרס לבאר והיתה מצטערת, עד שבאת שפחת המלך בכד של זהב ונפל לבאר, והיתה השפחה שמחה ומשוררת שעכשיו מי שיוציא כד של זהב יוציא גם את החרס שלי, כך בני קרח שהיו בלועים כשראו שטבעו בארץ שעריה אמרו שירה, מי שיוציא השערים יוציא גם אותנו. וזה תמוה מאד, מה הדמיון בין הכד במעשה המשל שע"י שיוציא השערים יוציא גם אותנו. ועוד שהרי ניצלו מיד כשחזרו בתשובה. אלא שבני קרח הבינו שמה שטבעו בארץ שעריה, והרי כל הבית המקדש נחרב ורק השערים טבעו, כלומר שכבר בעת החורבן הטביעו את השערים ומוכינים הם לבנין, וזו כבר ההכנה והכשר הבנין לעתיד, ומזה למדו בני קרח שאם פתחה האדמה פיה ומטביעה אותם מלמדם שיש תקנה גם להם, ומזה למדו שהאופן הזה שמטביעים רומז לאפשרות של תיקון והצלה. [ובזה המשיך רבנו שחורבן ישיבת ברנוביץ' וקדושיה שהיה נראה כחורבן, אנו רואים היום קצת נחמה שהקב"ה הטביע השערים ופותחם והם היסוד של בנין ישיבת אור אלחנן והתפתחותם] (ועי' בדרשות חת"ס ח"ב עמ' שפ"ה מש"כ עדי"ז)

נשרף בעשירי

בגמ' בתענית כט, א: והיינו דאמר ר' יוחנן, אלמלי הייתי באותו הדור לא קבעתי אלא בעשירי מפני שרובו של היכל בו נשרף וכו'. הקשו המפרשים, דהנה במסכת בבא קמא (כב, א) סובר רבי יוחנן לגבי מהות חיובה של "אש", ש"אשו משום חציו", וביאר הנימוקי יוסף שם (דף י מדפי הרי"ף), שאנו מחשיבים כאילו נגמר כל מעשה השריפה ברגע שהדליק, ולכן מותר להדליק נרות בערב שבת סמוך לחשיכה למרות שהם הולכים ודולקים בשבת. ואם כן, מדוע רבי יוחנן היה קובע את התענית בעשירי משום שרובו של היכל נשרף בעשירי, והרי לדעתו פעולת ההצתה היא הקובעת, ומאחר ופעולת ההצתה נעשתה בתשיעי באב, הרי שנחשב כאילו כל מעשה השריפה נגמר בתשיעי באב - תאריך ההצתה?

בספר מרפסין איגרא - ענינים (ע' קפט - קצ) מביא בשם רבנו שליט"א בישוב הקושי' הנ"ל: גם אם כל מעשה השריפה או יריית החץ נגמר בעת תחילתו, אך ברור שהאבילות על מי שמת בגין אותו מעשה שריפה או יריה, תתחיל רק מאותו יום שהוא ימות בפועל, שאז בפועל קורה האובדן המחייב את האבילות, שהרי האבילות נמדדת לפי שעת התוצאה ולא לפי שעת המעשה.

לפי זה הוא הדין לגבי תענית ט' באב, שמהותה אבילות על החורבן, גם היא נקבעת לפי שעת התוצאה, שרובו של היכל נשרף בפועל בעשירי, ולכן אמר רבי יוחנן שהיה קובע את התענית בעשירי ולא בתשיעי. [א"ה וכן הביאו בשם האדמו"ר מקאצק זצ"ל]

וראה עוד בדברי רבנו שליט"א בעניני חורבן הבית בספר החדש 'ימלא פי תהלתך' על ענינים אלו

יומא דהילולא - רשכבה"ג מרן הגאון רבי חיים עוזר גרודזנסקי זצ"ל נלב"ע ה' אב תש"א

רבנו שליט"א אמר שלא זכה לראות את מרן הגר"ח, מכיון שלא היתה באפשרותו ליסוע לוילנא ושמענו מהגאון ר' משה ראם זצ"ל ומיבלחט"א הגאון ר' צבי רבי שליט"א ראש ישיבת עץ חיים בלונדון, שכשהיה רבנו ביחד עם הגר"מ סלובייצקי בשווייץ שלח הגר"ח מכתב שיסייעו בידם שהם עתידים לתת לדור בכפל כפלים. ושמענו מאחד מבני המשפחה שליט"א שראה בבית רבנו שליט"א את הכתב סמיכה, שכתב מרן הגר"ח על רבנו בעת שנסע לשווייץ, ולמטה הצטרף מרן הגר"ח זצ"ל לכתב סמיכה בכמה מילים [והנה ר' משה נסע לשווייץ ביחד עם הבחור לייבל גליקסון הי"ד בן הגאון רבי צבי הירש גליקסון חתן מרן הגר"ח מבריסק זצ"ל, והם עברו דרך ווילנא ופגשו שם את הגר"ח, ויתכן שכשעברו הגר"מ ור' לייבל שם קיבלו מכתב ממנו, ורבנו שליט"א סיפר שהוא לא בקש בעצמו את הסמיכה ממרן הגר"ח אלא הגר"ח מעצמו נתן לו את זה, ויתכן דהגר"ח העביר את זה דרך ר' משה והחתים ע"ז את מרן הגר"ח].

והרבנית ע"ה סיפרה לנכדה באחד השנים: – שכאשר מצא אחד מהמשפחה את הסמיכה בבית והתפעל מזה. לקח רבנו את הסמיכה וקרע את זה לגזרים, ואמר שהגר"ח כתב את זה רק כדי לעזור לו בשווייץ ולא התכוין לכל הדברים שנכתבו שם. ובשיחה ביום היארצייט של מרן הגר"ח אמר רבנו: והנה כעת למרות שעברו הרבה שנים מפטירת הגאון ר' חיים עוזר זצ"ל צריך להזכיר ביום הזה כמה שאפשר להתקרב יותר אל הקב"ה.

המדות טובות שלו

אמר רבנו: רוב בעלי הכשרונות והחריפים הגדולים לא זכו כלל ישראל לראות נחת מהם, היות והם חריפים ודוחים בלשונם החדה כל אחד, ורק יחידים זכו, כמו הגר"ח זצ"ל שעל אף שהיה בעל כשרון עצום [ולרוב כשרונו אם היה מתנהג בחריפות היה יכול לדחות את כולם], בכל זאת היה בעל מדות טובות בצורה מופלגת מאד, וידוע ג"כ כמה מסר כל כוחותיו לדאוג לשיבות והפליטים שבאו לוילנא בזמן המלחמה. (פרי חיים 29)

מה בין רבי חיים עוזר ללמדן בראדין?

בראדין היה בחור למדן שלא היה נכנס לשמוע את דברות קדשו של החפץ חיים, והיה אומר אין לי מה לשמוע... אבל רבי חיים עוזר כשהיה החפץ חיים מדבר באסיפות, היה מתקופף לשמוע כל מילה וכל הגה שיצא מפי קדשו של החפץ חיים. השאלה היא מה הפשט, למה רבי חיים עוזר השתוקק כל כך לשמוע והלמדן הזה לא? התשובה היא - רבי חיים עוזר שמע "את הלב" של החפץ חיים, ומשם יש הרבה מה לשמוע... אך מי ששומע רק את התיבות, נדמה לו שאין מה לשמוע. (פרי חיים 90)

אביהם של הבני תורה

פעם התבטא אחד לפני רבנו שרבי חיים עוזר היה עסקן רפואי... ומיד נזדעק רבינו - חס ושלום! רבי חיים עוזר לא היה עסקן, רק היה אביהם של הבני תורה... (פרי חיים)

ברכה לילדים

סיפר רבנו שלמרן הגר"ח נפטרה בתו היחידה, ונסע לחפץ חיים לבקש ברכה לעוד ילדים, ולא הסכים הח"ח לברכו, דסבר הח"ח שבתקופה ההיא זה היה סכנה שהילדים יצאן לתרבות רעה רח"ל, ולמי שלא נתן לו ה' ילדים לא צריך להפציר. (כ"ת)

גדול הדור

ורבנו רגיל להקריא בהתרגשות מה שסיפר הגאון רבי ישראל גוסטמן זצ"ל [נדפס בס' קונטרסי השיעורים עמ"ס גיטין] כשישבו שש עשרה הרבנים בוילנא ביחד בקביעות כל שבוע, ושם העלו את כל השאלות הקשות שבאו בפניהם בשבוע ודנו כולם, היו מתחילים מן הקטן שברבני ווילנא ואח"כ את הגדול ממנו. ובדרך זו הביעו חמש עשרה רבנים ת"ח גדולים את דעתם וראיותיהם קודם שהגיע תור של רבי חיים עוזר שהיה האחרון. ונדמה היה שאחרי שהחמש עשרה ביררו וליבנו את ההלכה מכל צדדיה כבר אין מה להוסיף. ואז כשהגיע תורו של הגאון ר' חיים עוזר והתחיל בתשובתו היה נראה בעליל איך שכל קודמיו נחשבו לעומתו כצעירי הצאן, ולא לחנם היה אומר החפץ חיים שר' חיים עוזר הוא גדול הדור.

מודה על האמת

אמר רבנו: שמעתי בשם החזו"א זצ"ל שאמר שהוא מכיר ג' אנשים שמודים על האמת, ואחד מהם הוא הגאון ר' חיים עוזר זצ"ל. והשני אמר שהוא בעל השרידי אש שחזר וביטל את דעתו בענין הימים הבהמות קודם השחיטה, שסבר להיתר, ואחרי שהגר"ח ביקש ממנו לחזור בו, הוא חזר בו. והשלישי איני זוכר מי היה. והמשיך רבנו שבאמת זו מדרגה מאוד גדולה להיות מודה על האמת, ומי ששואל מה הרבותא בזה הרי שהוא לא יודע כמה קשה הדבר, ומרן ז"ל הוצרך להעיד על הגר"ח כן. (אעלה בתמר עמ' ע"א)

ואמר רבנו שכונת החזו"א היתה, שהגאון ר' חיים עוזר כתב חיבור על יבמות, ונתן לחזו"א לעבור עליו והחזו"א העיר הערות וכתוצאה מכך שינה הגאון ר' חיים עוזר את כל החיבור. (מזקנים אתבונן ח"א)

מי שחסר לו חלק מידיעת התורה, חסר לו גם בחלק שהוא יודע

הראה רבנו דברים נמרצים שכתב הגאון האחיעזר זצ"ל, בהסכמתו לספר עבודת הקרבנות לחתנו של הח"ח, בחובת ידיעת סדר קדשים, וז"ל: ובאמת לבד חובת הידיעה בפני עצמה, הלא כל הש"ס בלול, וכל הענינים אחוזים וצמודים זה בזה, וכמה הלכתא גבירתא מסתעפים להדינים הנהוגים בזמן הזה, ומי שחסר לו ידיעה בחלק הלכות שאינן נוהגות בזמננו הרי ידיעתו לקויה גם בדינים הנהוגים, ואין ידיעתו ידיעה שלימה ועמוקה ומוקפה, ודבר זה ידוע לכל מבין בתלמוד וכו', עכ"ל.

ואמר רבנו: בשביל לפסוק על שאלה בעניני או"ח ויו"ד, צריך בקיאות וידיעה בכל הש"ס, וכמו שכתב הגר"ח זצ"ל. מרן הגרא"מ שך זצ"ל אמר לי, ר' חיים בריסקער והחזון איש ידעו את כל הש"ס. ובאמת מי היום בדורינו יודע את כל הש"ס. וזה מירידת הדורות שיש מהדורות הקודמים. אפילו מהדור שלפני המלחמה אין דמיון לדור שלנו, כמו החפץ חיים, ר' חיים, ר' חיים עוזר, החזון איש, אין בדור שלנו מי שבכלל ישור לגדולים אלו מהדור שקודם למלחמה. (אעלה בתמר עמ' צ)

לקום לפני גדול הדור

ספרו שבזמן המלחמה כשהי' מרן הגר"ח בוילנא, ישב אצל הגר"ח זצ"ל ונכנס רבי שמעון שקופ זצ"ל, הרהר הגר"ח כמה שנית, וקם לכבוד ר' שמעון, וביקש ר' חיים עוזר לדרוש את פשר דבר. ואמר הגר"ח שלימדוהו בבית לחשוב לפני כל פעולה שעושים, והיות שרבי עוזר הוא גדול הדור, נסתפק אם מותר לקום בפני רבי שמעון, דתלמיד לפני הרב אינו דרך ארץ שיקום לפני ת"ח אחר, כשרבו אינו קם בשבילו. אח"כ נתיישב בדעתו דבדאי ניחא לי' להגר"ח שיכבד את ר' שמעון ולכן קם לכבודו (פרי חיים 33)

וראה עוד מדברי רבנו בשם הגר"ח זצ"ל בגיליון פר' תזריע הוראת מרן הגר"ח להנה"ק רבי ברוך בער זצ"ל לעבור לקמניץ

ובגיליון פסח על הוראתו להבדיל על כוס תה - ובגיליון פר' בהר הוראתו בקניה ממחלל שבת

להערות הארות ניתן לפנות keailtarog@gmail.com או ל 0527680034 בשעות בין הסדרים